

ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์
The Success of Wat Phradhammakaya's Dhamma Propagation
Program in the Age of Globalization

พระมหาบุญเทียม เหยี่ยวชัย*

ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง**

บุญเรือง ศรีเทรัญ***

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ ๒) วิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ และ ๓) นำเสนอตัวแบบการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ การวิจัยนี้เป็นแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เจาะลึกจากบุคคลที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดทำโครงการ และการวางแผนการบริหารโครงการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายรวม ๒๙ คน ที่เลือกแบบเจาะจง ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๖ คน ตามสูตรของทาร์ ยามาเน จากผู้ที่เข้าร่วมโครงการใน ๘ จังหวัด สุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ และการสุ่มแบบง่าย เครื่องมือการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย และใช้สถิติขั้นพื้นฐานวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายสะท้อนภาพแห่งความสำเร็จ ๔ มิติ คือ (๑) ด้านศาสนธรรม เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมะขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย (๒) ด้านศาสนบุคคล เป็นการบูรณาการองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่กับการใช้หลักธรรมะเป็นแนวทางในการฝึกอบรม รวมถึงการมี

* วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

*** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

หลักการขั้นพื้นฐาน เช่น หลักคุณธรรม ๓ นิสสัย ๕ และ ๕ ห่องชีวิต ฯลฯ อยู่ในกระบวนการฝึกอบรมด้วย (๓) ด้านศาสนพิธีกรรม เป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธให้คงอยู่สืบไป (๔) ด้านศาสนสถาน มีหลักการสำคัญ คือ มั่นคงแข็งแรง ประหยัด ประโยชน์สูงสุด

๒) ปัจจัยด้านหลักธรรมที่ใช้ในการอบรม ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารโครงการ ปัจจัยด้านศรัทธาของประชาชน ล้วนส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการเผยแพร่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ทั้งสิ้น

๓) ตัวแบบของผลสัมฤทธิ์ของโครงการเผยแพร่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์พัฒนาขึ้นจากการยึดถือหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแนวทางการพัฒนา โดยอาศัยภาวะผู้นำสงฆ์ของเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำริโครงการและมีคณะทำงานแปลงดำริให้กลายเป็นโครงการสำคัญของวัด

คำสำคัญ : ความสำเร็จ, ศาสนธรรม, ผู้นำสงฆ์

ABSTRACT

This is a research on the success of Wat Phradhammakaya's Dhamma propagation program in the age of globalization with the purposes to 1) study the success of Wat Phradhammakaya's Dhamma propagation program in the age of globalization, 2) analyze the factors contributing to this success, and 3) propose a model of Wat Phradhammakaya's Dhamma propagation in the age of globalization. This research was conducted by mixed methods. The qualitative research employed the in-depth interviews of 29 key informants which selected by purposive sampling who played important roles in organizing and managing the programs at Wat Phradhammakaya. The quantitative research was employed 376 samples using Taro Yamane's formula. The samples were selected by stratified sampling and simple random sampling from the people who were trained in the program from eight provinces. The research tool was a questionnaires. The data were analyzed by analytic induction and statistical analysis, namely percentage, mean, and standard deviation.

The research findings were as followed:

1) The success of Wat Phradhammakaya's Dhamma propagation program in the age of globalization reflects achievement in four areas which are (1) in

respect of Dhamma, the program customizes basic core teachings to be able to be used in people's daily life and also uses the language that is easily to understand, (2) in respect of personnel, it integrates current knowledge of human resource management and core Buddhist tenets with basic training principles, i.e., the three core virtues and the five-room theory, as guideline for the training program, (3) in respect of Buddhist ceremony, it preserves Buddhist cultural activities for future generations, and (4) in respect of religious structures, the program's priority has been focused on having facilities that are sturdy, durable, inexpensive and most beneficial.

2) The core Dhamma used in the training, combined with administrative management of the program, and the faith of the participants are elements that contribute to the success of Wat Phra dhammakaya's Dhamma propagation program in the age of globalization.

3) The model of success of Wat Phradhammakaya's Dhamma dissemination program in the age of globalization was achieved by emphasizing core tenets in Buddhism such as moral development (sila), mental development (bhavana), and wisdom (panya) as guideline for the training. The success indicates the leadership of the Abbot's in conceiving the program and the working team's ability in converting it into another important program of the temple.

Keywords: Success, Religious Dhamma, Sagha's Leadership

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมาหน้าที่ของพระสงฆ์คือการศึกษาเล่าเรียนและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญที่สุดของพระสงฆ์คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์แก่อกุศลและความสุขของพุทธศาสนิกชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตมาอยู่ในลักษณะเชิงรับ คือ การเผยแผ่ในรูปของการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดของตน เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ ส่วนใหญ่จะเป็นการรอให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญที่วัด ใช้การเผยแผ่เชิงรุกน้อย แต่เมื่อปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่าง

รวดเร็วเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคที่สังคมก้าวหน้าด้วยข้อมูลข่าวสาร สามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้พร้อมกันทั่วโลกอย่างรวดเร็วฉับไว การที่พระพุทธศาสนาจะเข้าถึงประชาชนได้ดีก็ต้องปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุคที่สังคมก้าวหน้าด้วยข้อมูลข่าวสาร สามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้พร้อมกันทั่วโลกอย่างรวดเร็วฉับไว การที่พระพุทธศาสนาจะเข้าถึงประชาชนได้ดีก็ต้องปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ไปในสังคมแต่ละยุคล้วนมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การเผยแผ่เชิงรุกนั้น ไม่ใช่สิ่งใหม่แต่ประการใด แต่เป็นสิ่งที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในสมัยพุทธกาลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในหลายรูปแบบ เช่น การเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง และทางเศรษฐกิจ เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่ง ทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้บวชถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย

พระองค์ยังใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุก ซึ่งท่านเรียกว่าพุทธวิธีบริหาร มี ๕ ข้อคือ ๑) พุทธวิธีในการวางแผนประกาศพระพุทธศาสนานั้นพระองค์กำหนดให้ทุกรูปกำหนดข้อปฏิบัติเหมือนกัน ๒ ข้อ คือ อุตตहितสมบัติ ได้แก่ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว และปรหิตปฏิบัติ ได้แก่ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ของผู้อื่น ๒) พุทธวิธีในการจัดองค์กรการรับบุคคลเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาไม่มีการกีดกันเรื่องชั้นวรรณะเหมือนกับศาสนาพราหมณ์ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันหมดแต่เมื่อบวชแล้วต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ๓) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล การรับคนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่คณะสงฆ์ ๔) พุทธวิธีในการอำนวยความสะดวก พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่พร้อม คือ มีอุตตहितสมบัติ และ ปรหิตปฏิบัติ จึงบริหารกิจการพระพุทธศาสนาเจริญไปด้วยดี ๕) พุทธวิธีในการกำกับดูแลการกำกับดูแลคณะสงฆ์หมู่มาฆะพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย ๒๒๗ ข้อ เป็นเครื่องกำกับดูแลคณะสงฆ์

วัดพระธรรมกาย เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัดโดยสมบูรณ์ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ด้วยความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบแห่งความเป็นวัด ต้องการสืบสานปณิธานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในการสร้างสันติสุขให้กับโลก โดยการทำให้มวลมนุษยชาติได้พบกับสันติสุขภายในที่แท้จริง จึงเจริญรอยตามวิถีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงให้ไว้เป็นแบบอย่าง คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่ก่อตั้งวัดจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ วัดพระธรรมกายได้มุ่งมั่นในการสร้างวัดให้เป็นวัด สร้างพระให้เป็นพระ และสร้างคนให้เป็นคนดี จนเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ มีวัดเครือข่ายหรือวัดสาขาตั้งอยู่ทั่วโลก มีบุคลากรที่เป็นทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกาจำนวนมาก อีกทั้งยังมีจำนวนสาธุชนที่หันมาศรัทธาและสนใจปฏิบัติธรรมตามแนววิชาธรรมกายจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ฉะนั้น ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมี

ความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ความสำเร็จของโครงการเผยแพร่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์”

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. ศึกษาความสำเร็จของการเผยแพร่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์
๒. วิเคราะห์ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเผยแพร่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ และ
๓. นำเสนอตัวแบบการเผยแพร่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบผสมวิธี ได้แก่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก แล้วใช้การวิจัยเชิงปริมาณมาสนับสนุน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชากรที่เข้าร่วมโครงการใน ๘ จังหวัด โดยสำรวจได้จากช่วงเดือนพฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ จำนวน ๑๘,๗๙๓ คน และกลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุตรของทาโร ยามาเน ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๗๖ คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Sample Random Sampling) ส่วนประชากรที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการโครงการเผยแพร่ธรรม และผู้มีบทบาทในการนำนโยบายการบริหารงานโครงการเผยแพร่ธรรมะไปปฏิบัติ จำนวน ๒๙ รูป/คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามประชากรที่เข้าร่วมโครงการใน ๘ จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดราชบุรี จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดภูเก็ต และจังหวัดชุมพร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) ทั้งลักษณะมีโครงสร้าง (Structure) และไม่มีโครงสร้าง (Semi-structure) ใช้สัมภาษณ์ผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการโครงการเผยแพร่ธรรม และผู้มีบทบาทในการนำนโยบายการบริหารงานโครงการเผยแพร่ธรรมะไปปฏิบัติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ นำมากำหนดใส่รหัส ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติ

ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) ส่วนความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) มาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิง (In-depth interviews) และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความสมบูรณ์ และความน่าเชื่อถือ ได้แก่ การตรวจด้านข้อมูล การตรวจสอบด้านผู้วิจัย การตรวจสอบด้านทฤษฎี หลังจากนั้นทำดัชนีข้อมูล โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้ตรวจสอบแล้ว ทำข้อสรุปชั่วคราว และตัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป รวมถึงการสร้างบทสรุปขึ้นมาให้เชื่อมโยงกับตัวแปรการวิจัย พร้อมทั้งนำเสนอผลการวิจัยด้วยการวิเคราะห์ ตีความ สังเคราะห์ความ และสรุปความ โดยใช้การพรรณนาเป็นแนวทางหลัก

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) เพื่อวัดระดับความคิดเห็นของประชากรที่เข้าร่วมโครงการใน ๘ จังหวัด

๔. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ ได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑) ผลสัมฤทธิ์ของโครงการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายสะท้อนภาพแห่งความสำเร็จ ๔ มิติ ดังนี้ ๑.๑) ด้านศาสนธรรม เป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อเป้าหมายสำคัญคือ การสร้างให้เป็นพระแท้ สร้างวัดให้เป็นวัด และสร้างคนให้เป็นคนดี โดยการหล่อหลอมธรรมะขั้นพื้นฐาน ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ นอกจากนี้ การพัฒนาศาสนธรรม ยังเป็นการสร้างเครือข่ายภักตมิตรทั่วโลก หรือเป็นเครือข่ายศีลธรรม เพื่อรองรับกับโครงการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกาย ขณะเดียวกัน การพัฒนาศาสนธรรมให้ประสบผลสำเร็จ ยังต้องยกระดับการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบโครงการ ซึ่งเป็นการนำเอาธรรมะมาจัดทำเป็นโครงการสำคัญ เช่น โครงการตอบปัญหาธรรมะทางก้าวหน้า เป็นต้น โดยได้มีคนเข้าร่วมโครงการทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นจำนวนมาก และยังคงดำเนินการโครงการนี้อย่างต่อเนื่อง ๑.๒) ด้านศาสนบุคคล เป็นการนำระบบการพัฒนาศาสนิกชนสมัยใหม่เข้ามาบูรณาการกับหลักการพัฒนาศาสนิกชนในทางพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายคือ การสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งขององค์กร เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการธำรงพระศาสนา หลักการพัฒนาศาสนิกชนสมัยใหม่ที่สำคัญได้แก่ การคัดเลือก คัดสรรบุคคล การปฐมนิเทศ การพัฒนา และการธำรงรักษา ซึ่งนำมาใช้ร่วมกับหลักคุณธรรม ๓ ประการ ได้แก่ วินัย เคารพ อดทน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาศาสนิกชนที่สำคัญยังรวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์หรือเป้าหมายของชีวิตให้เกิดความเข้าใจแก่ทุกฝ่าย ได้แก่ การเกิดมาเพื่อสร้างบุญ สร้างบารมี และบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ๑.๓) ด้านศาสนพิธีกรรม เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี รวมถึง

ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธไม่ให้เสื่อมสั่นไป โดยเริ่มจากการทบทวนศาสนพิธีที่มีมาในครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก แล้วนำมาพัฒนาและเผยแพร่ให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้และเข้าใจ นอกจากนี้ ศาสนพิธียังก่อให้เกิดกิจกรรมอันเนื่องด้วยการทำบุญหลายประการ และวัดพระธรรมกายได้สืบทอดและจัดทำเป็นกิจกรรมสำคัญของวัด เช่น งานกฐิน พิธีถวายข้าวพระพุทธ ถวายสังฆทานต้นเดือน เป็นต้น โดยพิธีกรรม/กิจกรรมดังกล่าว ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ศาสนพิธี/กิจกรรมของวัดพระธรรมกาย ยังสามารถปรับให้เข้าสถานการณ์ได้ เมื่อกิจกรรมดังกล่าว เริ่มมีจำนวนคนเพิ่มขึ้น จึงขยายกิจกรรมให้เป็นโครงการเกี่ยวเนื่องกับศาสนพิธี จนกลายเป็นรูปแบบการบริหารจัดการโครงการอันเนื่องด้วยศาสนพิธีดังปรากฏ ๑.๔) ด้านศาสนสถาน เป็นการนำหลักการสำคัญของการก่อตั้งวัดมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ หลักปฏิรูปเทศ ๔ ประการ ๑. อาวาสเป็นที่สบาย ๒. บุคคลเป็นที่สบาย ๓. อาหารเป็นที่สบาย ๔. ธรรมะเป็นที่สบาย เน้นความเรียบง่าย ร่มรื่น สะอาด เหมาะแก่การประพฤติและปฏิบัติธรรม รวมถึงทำกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีคิดสำคัญอีกประการหนึ่งได้แก่ เมื่อสร้างศาสนสถานขึ้นมาแล้ว ต้องมั่นคงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปีขึ้นไป โดยไม่ต้องบำรุงรักษามากจนเกินไป อีกทั้งยังมุ่งเน้นในเรื่องของ ประหยัด ประสิทธิภาพ และประโยชน์สูงสุด

๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของโครงการเผยแพร่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่ามีเพียงปัจจัยด้านหลักธรรมะที่ใช้ในการอบรม (B= .๓๓๓) มีผลในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	β		
(Constant)	.๖๖๒	.๓๙๓		๑.๖๘๖	.๐๙๓
ปัจจัยด้านโครงการเผยแพร่ธรรมะ (x๑)	.๑๓๕	.๐๗๖	.๐๖๗	๑.๗๗๕	.๐๗๗
ปัจจัยด้านหลักธรรมะที่ใช้ในการอบรม (x๒)	.๓๓๓	.๑๐๙	.๑๗๕	๓.๐๕๘	.๐๐๐*
ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารโครงการ (x๓)	-.๓๙๘	.๑๐๔	-.๑๘๖	-	.๗๖๕
				๓.๘๔๐	

ปัจจัยด้านศรัทธาประชาชนที่มีต่อโครงการ (x๔)	.๐๓๘	.๒๐๕	.๐๑๖	.๑๘๗	.๘๕๒
$R = .๗๖๑$, $R^2 = .๕๗๙$, $R^2_{adj} = .๕๗๕$, $F = ๑๒๙.๖๔๑^*$, $Sig. = .๐๐๐^*$					

๓) ศิล สมาธิ และปัญญา เป็นตัวแบบ/แนวทางการพัฒนาทุกประการของวัดพระธรรมกาย โดยอาศัยภาวะผู้นำสงฆ์ของเจ้าอาวาสเป็นผู้ดำริโครงการและมีคณะทำงานแปลงดำริให้กลายเป็นโครงการสำคัญของวัด ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าว ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทางคณะสงฆ์ ท้าวราชาอาณาจักร ช่วยกันขับเคลื่อนโครงการการพัฒนาศีลธรรมในรูปแบบต่างๆ อีกทั้งหน่วยงานราชการ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น ยังมีส่วนสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะของวัดอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ซึ่งจะส่งผลให้เป้าหมายสูงสุดคือ ศีลธรรมอันเป็นหลักสากล ได้ฟื้นกลับคืนมาและสถิตยบนโลกนี้ได้อย่างยั่งยืน

๕. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์” มีประเด็นที่น่าสนใจจะนำมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะด้านศาสนธรรมพบว่า วัดพระธรรมกายใช้แนวทางการการปรับภาษาธรรมะให้เข้าใจง่าย มีลำดับขั้นตอนของการนำเสนอหลักธรรม ตั้งแต่การจัดหลักธรรมขั้นพื้นฐานเป็นต้นไป จนถึงหลักธรรมขั้นสูงสุด โดยเน้นการวางพื้นฐานหลักธรรมะขั้นพื้นฐานทั่วไปให้เข้าใจง่าย และประชาชนสามารถเข้าถึง รวมถึงการรู้จักประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับชีวิตประจำวันดังแนวคิดของพระโสภณธรรมวาที ได้กล่าวไว้ว่า รูปแบบการพัฒนาศาสนธรรม ต้องกระทำอย่างเป็นขั้นตอน และต้องบรรยายอย่างมีเหตุมีผล รวมถึงการมีศิลปในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว

การที่ผลการวิจัยออกมาเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะ วัดพระธรรมกายได้เห็นผลลัพธ์ของการสื่อสารธรรมะจากวัดอื่นๆ ซึ่งยังไม่มีเทคนิควิธีการที่สามารถนำมาปรับใช้กับความเปลี่ยนแปลงของจิตผู้คนในสังคมเมือง และไม่พยายามทำจากธรรมะที่ดูเหมือนว่า จะทำความเข้าใจได้ค่อนข้างยากแล้วแปลงให้เป็นของง่ายสัมผัสได้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในเจตนารมณ์ของหลักธรรมหรือที่เรียกว่า การตีความธรรมะตามเจตนารมณ์เพื่อปรับให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนสอดคล้องกับความเห็นของพระมหาธรรมาวุธ ขวนปญโญ ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมใดๆ ก็ตามต้องคำนึงถึงเทคนิคที่จะนำเสนอเป็นประการสำคัญ เทคนิคที่ว่านั้น ได้แก่ การทำจากของยาก

ให้กลายเป็นของง่าย และกลุ่มผู้ฟังสามารถเข้าใจได้คิดตามได้ และที่สำคัญนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้^๑

ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะด้านศาสนบุคคลพบว่า วัดพระธรรมกายมีกระบวนการฝึกฝนอบรมบุคลากรอย่างเข้มข้นก่อนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกภายในวัด โดยผ่านการพัฒนาบุคลากรถือได้ว่าเป็นการดำเนินการไปตามปณิธานของการก่อตั้งวัดในประเด็นที่ว่า ต้องการสร้างพระให้เป็นพระแท้และต้องการสร้างคนให้เป็นคนดี ซึ่งรูปแบบการพัฒนาบุคลากรจะเป็นแบบอย่างโดยทั่วไปตามหลักการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ อาทิ การคัดเลือก คัดสรร การปฐมนิเทศหรือนิเทศธรรม การพัฒนา การธำรงรักษา แต่จะต่างกับองค์การอื่นๆ ในเรื่องการบริหารทรัพยากรมนุษย์ตรงประเด็นที่ว่า ทุกกระบวนการของการดำเนินการจะต้องมีการสอดแทรกบอกกล่าวอุดมการณ์สูงสุดของการเข้ามาอยู่ในวัด หน้าที่สำคัญจะต้องปฏิบัติต่อกัน และการเกิดมาเพื่อทำอะไร การที่เป็นผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า วัดพระธรรมกายมีหลักการพัฒนาบุคคลโดยการปลูกฝังเรื่องของความศรัทธาต่อการสั่งสมบุญและบารมีตามอย่างพระบรมพระโพธิสัตว์ในกาลก่อน ซึ่งเป็นหน้าที่ของทุกคนที่เข้ามาอยู่ในวัดจะต้องประพฤติและปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดขององค์การ สอดคล้องกับงานวิจัยของอชวัน หงิมรักษา ผลการวิจัยพบว่า วัดพระธรรมกายได้ใช้กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและพัฒนามาบุคลากรของวัด โดยการปลูกฝังรักษาศีล ทำสมาธิ และการพัฒนาคนโดยศึกษาธรรมะจากการรับฟังโอวาทของครูบาอาจารย์ในเรื่องเป้าหมายการสร้างบารมี การบวชให้ได้ตลอดรอดฝั่งหรือการทำงานภายในวัดให้ได้ตลอดไป^๒

ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะด้านศาสนพิธี พบว่า วัดพระธรรมกายได้พัฒนาศาสนพิธีสำคัญให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายแก่ประชาชน โดยเริ่มจากการพิจารณาศาสนพิธีกรรมที่มีอยู่ในหลักธรรมวินัย ซึ่งเป็นของเดิมที่มีอยู่ เพียงแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายแก่ประชาชนทั่วไป พร้อมกันนั้นยังต้องมีการปรับปรุงศาสนพิธีให้เอื้อต่อการเข้าถึงของประชาชนมากที่สุด กล่าวคือ ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ยังได้มีการรักษาสืบทอดศาสนพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดและขยายไปตามโครงการต่างๆ ถือได้ว่าเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่กับสังคมไทยและเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธแก่คนรุ่นหลัง การที่ผลการวิจัยออกมาเป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า วัดพระธรรมกายมีหลักการและเหตุผลสำคัญของการสร้างสรรค์ศาสนพิธีให้เกิดขึ้นในกิจกรรมและโครงการสำคัญของวัด โดยเน้นไปที่การปิดฝุ่นศาสนพิธีกรรมที่มีอยู่เดิม แล้วนำมา

^๑พระมหารุ่งเพชร ชวนปญโญ (พัตทาป), “รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๒อชวัน หงิมรักษา, “กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและพัฒนามาบุคลากรของวัดพระธรรมกาย” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

นำเสนอ รวมถึงการนำมาผสมผสานกับสภาพความเป็นสังคมยุคใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะแต่คนในตัวเมืองเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลุ่มคนที่อยู่ต่างจังหวัด แม้ไม่ได้มีโอกาสเข้ามาร่วมทำกิจกรรมกับวัดพระธรรมกายได้ แต่ก็สามารถเข้าถึงกิจกรรมหรือร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมต่างๆ ได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นาตยา แก้วใส และผออบ พวงน้อย** ผลการวิจัยพบว่า การจะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดจากการปฏิบัติตามศาสนพิธีกรรมได้ บุคลากรจะต้องถูกหล่อหลอมที่ดี รู้จักหน้าที่ของตนเองและเป้าหมายในการดำเนินชีวิต และขององค์กร รวมถึงการมีต้นแบบทางธรรม จนกลายเป็นอัตลักษณ์หรือสิ่งที่ควรกระทำ^๓

ความสำเร็จของโครงการเผยแผ่ธรรมะด้านศาสนสถาน พบว่า วัดพระธรรมกายพัฒนาวัดตามหลักมโนปนิธานของผู้บุกเบิกสำคัญ โดยมีสภาพปัญหาสังคมที่เกิดจากความเสื่อมโทรมด้านศีลธรรม และผลของการสะท้อนทัศนคติของคนที่มีต่อวัดในปัจจุบัน ในประเด็นที่ว่า วัดมิได้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งของประชาชนอย่างแท้จริง และก็ดูเหมือนว่าจะไม่เหมือนวัด เพราะเต็มไปด้วยความไม่สะอาด มีร้านค้า มีมหรสพ และมีสัตว์เลี้ยงทุกประเภท ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้วัดดูเหมือนไม่ใช่วัด รวมถึงไม่มีความสงบ สะอาด อันเหมาะแก่การประพฤติและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง การที่ผลการวิจัยออกมาเป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่า วัดพระธรรมกายถือหลักการสำคัญในการพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาศาสนสถานเพื่อรองรับกับการปฏิบัติศาสนกิจอันสำคัญที่มีอยู่ในกิจกรรมหรือโครงการสำคัญของวัด รวมถึงการสร้างวัดพระธรรมกายขึ้นมาเพื่อรองรับกับจำนวนประชาชนที่เพิ่มขึ้นทุกปี ขณะเดียวกัน การสร้างศาสนสถานยังต้องยึดหลักการสำคัญอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ เมื่อสร้างศาสนสถานแต่ละอย่างขึ้นมา ต้องคำนึงถึงความมั่นคงแข็งแรง ความยั่งยืนมั่นคง และความประหยัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ **นาตยา แก้วใส และผออบ พวงน้อย** ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาศาสนสถานของวัดพระธรรมกาย ได้แก่ การทำวัดให้สะอาด มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตรงตามความต้องการของคน มีลักษณะการสร้างเฉพาะตัว และมีความมั่นคงถาวร เน้นความยั่งยืน

๖. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาฟื้นฟูศีลธรรมให้เกิดขึ้นครอบคลุมทุกหน่วยงานเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาในภาพรวม โดยมีวัดเป็นหน่วยงานที่รัฐบาลควรจะสนับสนุนให้เป็นผู้แสดงบทบาทหลักในการอบรมสั่งสอนขัดเกลาประชาชนในทุกภาคส่วน

^๓ นาตยา แก้วใส และผออบ พวงน้อย, **บทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๕๒.

๒. รัฐบาลควรจําวางนโยบายการทำงานของทุกภาคส่วนของสังคม ให้เป็นไปในลักษณะของการบูรณาการทำงาน โดยอาจจะมีหน่วยงานเจ้าภาพหลัก คือ วัดพระธรรมกาย เป็นตัวแทนของวัด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการอำนวยการและสถานที่การจัดอบรมและพัฒนา

๓. รัฐบาลควรมีมาตรการด้านงบประมาณพิเศษเพื่อใช้ในการส่งเสริมงานด้านการฟื้นฟูศีลธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิม โดยรัฐบาลควรจะเน้นที่งบประมาณส่งเสริมโครงการที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยไม่ปล่อยให้วัดเป็นผู้หางบประมาณแต่เพียงลำพัง ซึ่งข้อเท็จจริงก็เป็นเช่นนี้ในปัจจุบัน

๔. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานวัฒนธรรม และหน่วยงานอื่นๆ ควรจะแสดงถึงความตั้งใจจริงในการสนองงานด้านการเผยแผ่คณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารจัดการโครงการของวัดพระธรรมกาย

๕. หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน หน่วยงานสถานศึกษา ควรจะการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารเทคนิคการเผยแผ่และการอบรมศีลธรรมให้แก่กันและกัน โดยเฉพาะการสนับสนุนให้วัดพระธรรมกาย เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรมและการฝึกอบรมประชาชน อันจะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีเอกภาพและไม่แบ่งแยก หรือเป็นการผลักระยะความรับผิดชอบไปให้หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

๖. หน่วยงานราชการก็ดี หน่วยงานภายในที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์ของวัดพระธรรมกายก็ดี ควรจะเน้นการประชาสัมพันธ์เชิงรุก เน้นการสร้าง ความเข้าใจ ก่อนที่จะดำเนินการไปตามโครงการเผยแผ่ธรรมะต่างๆ ของวัด

๗. มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งรวมถึงมหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย ควรจะประสานความร่วมมือทางด้านการศึกษา ศาสนธรรม ควรจะฉีกเป็นแนวร่วมกำลังสำคัญในการพัฒนาวิชาการด้านพระพุทธศาสนาให้เด่นและเป็นการปกป้อง รักษา สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาร่วมกัน

๘. วัดพระธรรมกายควรส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ฆราวาสทั่วไป ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย พร้อมทั้งทำงานวิจัยด้านหลักธรรม เพื่อพัฒนาให้วัดพระธรรมกายมีจุดแข็งในด้านองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและได้รับการยอมรับจากสถาบันการศึกษาอื่นๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรจะทําวิจัยเรื่อง “ตัวบ่งชี้ด้านศาสนธรรมที่ส่งผลต่อการบริหารงานโครงการเผยแผ่ธรรมะของวัดพระธรรมกายในยุคโลกาภิวัตน์”

๒. ควรจะทําวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายกัลยาณมิตรของวัดพระธรรมกายเพื่อรองรับกับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”

๓. ควรจะทำวิจัยเรื่อง “แนวทางการประเมินผลโครงการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดพระธรรมกาย”

๔. ควรจะทำวิจัยเรื่อง “ปัจจัยภูมิหลังของบุคลากรที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้ามาเป็นสมาชิกของวัดพระธรรมกาย”

๕. ควรจะทำวิจัยเรื่อง “ความสำเร็จของการบริหารนโยบายการพัฒนาวัดของวัดพระธรรมกายเพื่อยกระดับสู่ความเป็นเลิศ”

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

นาคยา แก้วใส และผะอบ พวงน้อย. **บทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ยุตฺโต). **บุญ-บารมี ที่จะกู้แผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **มงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๕๑.

พระภิกษุวิริยคุณ. **ศรัทธา รุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก**. ปทุมธานี: กองวิชาการ อาศรมบัณฑิต, ๒๕๕๑.

พระโสภณธรรมวาที (บุญมา อาคมปัญโญ). **เคล็ดลับกับศิลปะการเทศน์**. กรุงเทพมหานคร: ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๔๔.

แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

พระมหาปฐมพงษ์ พัดพาน. **การประเมินผลโครงการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาการเทศนาขององค์การเผยแผ่วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๕๐.

พระมหารุ่งเพชร ขวนปญโญ (พิศทาป). รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระธรรมกิตติ-วงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, ๒๕๔๘.

สนธยา ชมพู. ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาวัดพระธรรมกายและวัดหนองป่าพง. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**, ๒๕๕๒.

อชวัน หงิมรักษา. กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและพัฒนาบุคลากรของวัดพระธรรมกาย. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ๒๕๔๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book

Edwin Zehner. "Social Honor and Systems of Meaning: A Comment Inspired by Hatch". *American Anthropologist*. 92 (4): 1020-21. 1990.

Hared D.Kasswell. *The Structure and Function of Communication*. The Communication of Ideas Limed Bryson en, New York : Harperand Row Publishev, 1948.

K Lapper, Joseph T. *The Effects of Mass Communication*. New York : The Free Press, 1966.

Rogers, Everett M,with Shoemaker, Floyd F. *Communication of Innovations*. New York : The Free Press, 1971.